A DEBRECENI TISZA ISTVÁN TUDOMÁNYOS TÁRSASÁG
I. OSZTÁLYÁNAK KIADVÁNYAI
VII. KÖTET, 4. FÜZET
SZERKESZTI
DR. SZÁDECZKY-KARDOSS TIBOR
egyetemi ny. r. tanár, osztálytitkár
ACTA CLASSIS I. SOCIETATIS SCIENTIARUM
DEBRECINENSIS DE STEPHANO TISZA NOMINATAE
VOL. VII. FASC. 4.

SZÓNOKLÁS ÉS IGEHIRDETÉS

ÍRTA

RAVASZ LÁSZLÓ

T. TAG.

FELOLVASTA A DEBRECENI TISZA ISTVÁN TUDOMÁNYOS TÁRSASÁG
I. OSZTÁLYÁNAK 1937 ÁPRILIS 22-ÉN TARTOTT ÜLÉSÉN.

EURÓPAI MAGYARSÁG

ÍRTA

MAKKAI SÁNDOR

T. TAG.

FELOLVASTA A DEBRECENI TISZA ISTVÁN TUDOMÁNYOS TÁRSASÁG
I. OSZTÁLYÁNAK 1936 NOVEMBER 19-ÉN TARTOTT ÜLÉSÉN.

DEBRECEN, 1937.
FŐBIZOMÁNYOS: STÚDIUM KÖNYVKIADÓ R.-T.
Budapest, IV., Kecskeméti-utca 8.

108859

Debreceni Egyetem
Egyetemi és Nemzeti Könyvtár
7226 0869

VÁROSI NYOMDA, DEBRECEN
1937—1413.

SZÓNOKLÁS ÉS IGEHIRDETÉS

ÍRTA

RAVASZ LÁSZLÓ

A KIR. TUDOMÁNYEGYETEM KÖZGAZDASÁGTANI STATISZTIKAI SEMINARIUMA RECENZIÁLATLAN

1088359

Közgazdaságtan-Statisztikai
Szeminárium.
Lsz. 2956.
Év: 1937/38.

DEBRECEN EGYETEMI KÖNYVTÁR

DEBRECENI TUDOMÁNYEGYETEM KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

A szónoklattan valaha a legfontosabb és legdivatosabb tudomány volt; ma már valóságos múmia. Akár a görög világban, ahol a nép sorsa és benne az egyes embernek a sorsa is az agorán dőlt el, a nép szavazata szerint, akár a római köztársaságban, ahol a szenátus ítéletétől függött élet és halál, mindig szükség volt szónoklatra, amely a kérdést megfogalmazza, az állításokat megbizonyítsa, ilyen vagy olyan döntésre a javaslatokat megtegye és felindítsa az érzéseket, hogy a kívánatos eredmény el is következzék. Quintilianus korában olyan általánossá lett ez az életforma, hogy minden fontosabb életnyilvánulás szónoki formába öltözött. A tökéletes ember a tökéletes szónok. Amint Verulami Baco hirdette: a tudás hatalom, úgy vallotta az antik ember: az ékesszólás hatalom. A szónok a hatalmas ember, mert szavával megvilágosítja és megindítja a hallgatóságot. Szónokias volt az igazságkeresés a tudományos munkában; a történetírás költött szónoki beszédekben mondta el és magyarázta az eseményeket; a művelt társalgás előkelő és jól nevelt személyek között csak rhetorikai lehetett; szónokias volt a diplomácia és a közigazgatás, és az ékesszólás volt minden művészetnek a betetőzése, mert egyesítette az igazság, a szépség és a jóság szolgálatát. A szónoklást olyan kecsegtető kilátásokkal tanulták és tanították, mint ahogy a középkorban a bölcsek követ ígértek és keresték. Természetes dolog, hogy a szónoklás tudománya, a rhetorika, éppen azért, mert a beszéd maga klasszikusan kialakított életforma volt, mindinkább formális szabályok gyüjteményévé vált. Ez a formalizmus a mindenkori klasszikus és iskolás életformának a gyümölcse, t. i. a szabályokat egyre fínomabb és pontosabb részletekig olyan új meg új alkotások erősítették, bizonyították és igazolták, amelyek pontosan ezeknek a szabályoknak a rendelkezése és áthághatatlan törvényszerűsége szerint támadtak.

Közben elmult a rhetorikai életforma. A humanizmusban mégegyszer kivirult, utóhatásait látni lehetett a felvilágosodott barokkban — csak Bossuet-re és nagy kortársaira gondolok —, de a XIX. század naturalizmusa, a századvég közvetlensége, fokozott valóságérzése, kiábrándult és kissé cinikus ízlése egyszerre elviselhetetlennek érezte a beszélő és ágáló ember életformáját és menekülni kívánt mindentől, ami ilyesmire emlékezteti. Nem hiába, hogy a rhétor helyére az ujságíró került: a betű hidegebb, bizalmasabb, hétköznapibb lett, mint az élő szó, amelyben hamar megrezdül a pátosz. A rhetorika mint tudomány meghalt, s ma már aligha akad olyan ember, aki szónoki beszédeket olvas avégből, hogy azoknak rhetorikai törvényeit megfigyelje és megállapítsa, mennyire érvényesültek ezek a törvények.

Politikusoknak, igehirdetőknek, jogászoknak beszédeit merőben más szempontokból szokták ma tanulmányozni, ha ugyan tanulmányozzák; egyébként a beszélő ember megelégszik azzal, ha meghallgatják. Az ékesszólás nagyon megfogadta a Pascal tanácsát: akkor kezd az ékesszólás *lenni*, ha nyoma sem látszik rajta az ékesszólásnak.

Az élet azonban nem változott meg. Ma is az a természete, ami ezelőtt kétezer esztendővel. Kérdések támadnak ránk és védekeznünk kell ellenük felelettel. Gondolatok sugárzanak szét és ezek érzéseket és indulatokat ébresztenek egyszerűen azzal, hogy beszélünk róluk. Nagy hiányosságoknak jutunk a nyomára és belefogózunk azokba a valóságokba, amelyek ezt a hiányt kipótolják. Közérdek és egyéni érdek kívánja, hogy világunkat megjavítsuk és a körülöttünk kavargó életet elviselhetőbbé tegyük. Ehhez az szükséges, hogy akaratunkat mások akaratává tegyük és minél nagyobb, minél szervezettebb táborokat gyüjtsünk magunk köré. Ha pedig ez nem lehetséges, minél öntudatosabb és minél tekintélyesebb táborokba álljunk be s odagyüjtsünk másokat is. Sőt azt mondhatnám, hogy ma még nagyobb szükség van közvéleményalkotásra és a közakarat alakítására, mint bármikor a történelem folyamán. Nem egy kis polisz éhenkórász tömege dönt életünk és halálunk felől, mint a Perikles idejében; nem egy választott testület ül bírói széket létünk nagy pörében, mint a Patres Conscripti Rómában; nem egy fejedelmi személyt kell elbűvölni, megrázni és felindítani, mint a renaissance korában a kényurat vagy a barokkban a rendi herceget; nem a parlamentben dől el, hogy milliók életre vagy halálra mennek, mint a két Pitt idejében, vagy a Tisza István gyakorlatában, hanem beláthatatlan tömegeket kell egyetlenegy vak sereggé, mindenre elégséges párttá szervezni, hogy a világ előbbre menjen és sorsunk fonala tovább gombolyodjék. Aki hallotta Mussolinit és Hitlert, figyelemmel kísérte Kerenszkyék és Leninék munkáját, tudja, hogy ma az egész világot pártok kormányozzák, népgyűlések útján. Párt és népgyűlés tagozódik kisebb keretű összejövetelekben, le egészen a néhány emberből álló összesúgásig. Itt eltűnik az akarati hatások, a nagy befolyásolások látható gépezete és átmegy a sejtrendszerek négyszemközt való rábeszélésének és megnyerésének kikutathatatlan világába. A sok akarat egybefonásának világmozdító üzeme a tömegek nyilvános és az egyesek titkos rábírásának egymást támogató és kiegészítő módszerével végzi világ- és életalakító munkáját.

Azt mondhatnám tehát, hogy ma sokkal fontosabb, érdekesebb és egyetemesebb jelenség az a valami, ami a formális és iskolás rhetorikának is tárgya volt, t. i. *az élő szó hatalma*. A lélektan a maga tapasztalati, kísérleti és intuitív módszerével tengersok anyagot halmozott fel annak a kérdésnek a megvilágosítására, hogyan születik egy lélekben az elhatározás és mi szerepe van ebben egy másik lélek személyes és közvetlen hatásának. Egy új tudomány alakult, a tömegek lélektana, amely azt mutatja, hogy a különböző összetételű közösségekben, a társaságok, összejövetelek, népgyűlések, nemesek és csőcselékek lelki életében miképpen jönnek létre közös érzések, közös látások és közös elhatározások. A pedagógia nem helyezi be az egyént légüres térbe,

hanem a közösségből érti meg, sőt nem is az egyének, hanem a nagy emberi közösségek nevelésével foglalkozik, s e munkájának jelentős része, az élő szó útján történő céltudatos, egységes és zárt nevelői hatás vizsgálata, az, ami lényegében nem más, mint a rhetorikának mindenkori tárgya : az életalakító gondolatközlés elmélete. Aki a szellemet valóságnak nevezi és törvényeit keresi, különösképpen megteheti ezt a szellem legközvetlenebb alkotásának, a nyelvnek és legegyetemesebb tevékenységének : a gondolatközlésnek a megfigyelésével. Gondolatközlés lélekalakítás céljából : ez a szellem legbensőbb, legösztönösebb, szinte önfenntartó működése, s ez megint nem egyéb, mint a rhetorika tárgyának új megfogalmazása és új összefüggésekbe való helyezése. A multba tekintve, az élő szó hatásának nagy szellemtörténeti jelensége ezer meg ezer változatban mutatja ugyanazt a törvényszerűséget : hogyan alakul a világ az élő szó útján való művészi gondolatközlés által ; a szó és mondója mennyiben gyermeke és mennyiben szülője a kor szellemének.

Mindezekből az következik, hogy az ékesszólás tudományának csak az iskolás formája : a régi jó rhetorika halt meg, de az élet tényei és a hozzájuk fűződő tudományos problémák merőben új arculattal, de a régi erővel és igénnyel állanak velünk szemben, várván a maguk emberére, aki az *élő szó hatástudományát, a célzatos és művészi beszéd elméletét* önálló tudománnyá tegye, azaz tényeit összegyüjtse és egy végső elvből megmagyarázva, olyan ismeretrendszerré építse, amelynek ágai egymást kérdezik és világosítják, egyszóval természetesen fakadó problémáikkal és arra természetükből adott megoldásokkal e tudomány életét biztosítják. Ha ez a valaki eljön, a rhetorikával is megtörténik az az átalakulás, ami megtörtént a lélektannal, az esztétikával, az irodalomtudománnyal, sőt minden tudománnyal : iskolás bábhéját lerázva, megtalálta új és igazi alakját.

Mikor fog ez megtörténni, igazán nem tudjuk. De az bizonyos, hogy az új tudománynak központi kérdése az lesz, *miképpen hat a beszéd ?* Ez azt jelenti, hogy *dynamikai* vizsgálódásra lesz szüksége és nem statikai szabályokra. Önálló lesz, mert önálló maga a valóságdarab, amelyet fel kell dolgozni ; van olyan egységes zárt beszéd, amely bizonyos előfeltételek mellett, határozottan felismerhető hatást hoz létre és ez egy alkotó személyiség öntudatos tevékenységéhez és lelki minőségéhez kapcsolódik. Négy lényeges dologgal foglalkozik tehát a modern rhetorika : az alkalom, az élő szó, a hatás és a beszélő. E négy tényezőből tevődik össze a beszéd hatalma.

Leginkább szokatlan itt az *alkalom*, mint fejezetcím. Pedig alkalom nélkül nincs szónoklás. Az a beszéd, amelyik előbb még meg akarja teremteni az alkalmat, elveszítette a játszmát, mert önmagát akarja nemzeni. Minden beszéd egy alkalomból születik és tulajdonképpen annak a kihasználása. Az alkalom az életnek szerkezeti jelensége. Az élet éppen azért élet, mert minden pillanatban alkalommá válik millió lehetőség és életnyilvánulás számára. A bibe alkalom a porzó számára, a pete a mag számára. A tér a kiterjedés számára, az idő a tartósság

és életkor számára. A szilárdság alkalom a rugalmasság számára és a surlódás az ellenállás számára, éppen úgy, mint ahogy a főtétel alkalom az altétel számára és mind a kettő a következtetés számára. Az állítmány alkalom az alany számára és éppen ez az alkalom az, ami az ítélet logikai erejét adja. Az ember teste alkalom a lélek számára és megfordítva; mindkettő alkalom a művelődésre, viszont a műveltség alkalom a test és lélek számára. Minden: alkalom, ami egy életnyilvánulást szükségessé és lehetségessé tesz.

Így kell alkalom arra, hogy egy beszéd ható erővé váljék. Értem alatta az itt-nek és most-nak azt a természetét, hogy a hallgatóság fogékony egy gondolatra, szűkölködik nélküle s élete csak akkor teljesedik meg, ha ezt a gondolatot megtalálja. Ha valaki olyankor beszél, amikor az alkalom nem teremti meg a meghallgatás előfeltételét, vagy nevetségessé válik, mint a Nagyidai Cigányokban Laboda, aki százszor is felszólal:

.....Csitt no! egyet mondok!
Százszor föl se vették őtet a bolondok,

vagy pedig tragikus hőssé válik, amilyen Cassandra volt, ki „álla tört szívvel, merev hajakkal" Trója lángban elvesző falán. Az ótestamentomból is ismerős az a kiáltó szó, amely elhangzik a pusztában a nélkül, hogy egyetlenegy lélek megértené. Ezek nem jutnak el addig, hogy beszédet mondjanak, legfeljebb hozzálátnak, de miután nincs meg a nagy előfeltétel: az alkalom, meg se fogan, vagy holtan születik a beszéd.

Az alkalom szerkezetét vizsgálva, azt kell látnunk, hogy van benne egy csomó állandó, rendezett, szinte azt mondhatnám intézményes vonás. Ezek azok a tartó medencék, amelyek az alkalom röpke és kínálkozó pillanatát elénkbe tárják, úgy mint az arany vödör a belőle kicsapó illatot vagy lángot. Mi más a parlament, mint ilyen évszázados intézményben megszervezett alkalomrendszer arra, hogy a nemzet a maga akaratát kifejezésre juttassa és sorsa felől intézkedjék. Mi más a törvénykezés, mint alkalomalakító állandó intézmény, amely előtt kinek-kinek peres ügye jobbra vagy balra eldől. Népgyűlések, összejövetelek, szintén ilyen alkalomszerző intézkedések, s hogy a váratlan események, vagy a nagyjelentőségű évfordulók szintén ilyen alkalomhozó külső tényezők, nem kell sokat magyaráznom.

Azonban az alkalomnak nem a külső kerete a fontos, hanem a belső tartalma. Nem az arany vödör, hanem a benne levő nárdus a fontos. Ha pedig ezt nézzük, azt kell mondanunk, hogy alkalom a *szükségessé és öntudatossá vált életlehetőség*. Ebből látható, hogy az alkalomnak exisztenciális jelentősége van. Lehetséges, hogy képe nem jelenik meg az öntudatom előtt, de benne van a hallgatóságban, amelynek beszélek, a gondolatokban, amiket mondok, a hic et nunc adottságában s nem utolsóul: *bennem*. Például az a tény, hogy nem vagyok elég jó, elég hű, elég igaz és elég boldog, az a tény, hogy lehetek jobb, hívebb, igazabb és boldogabb, még akkor is, ha a beszéd kezdetén nem érzem: az az előfeltétel, amelyen alapszik a beszédnek nevezett dynamika. Lám bizonyos dolgokat mérhetetlenül szeretek, bizonyos dolgoktól halálos

rettegéssel irtózom. Vannak a szívemben el nem mondott vágyak és törekvések, lelkem alapjában véve robbanó anyagból áll, amely ha tüzet fog, óriási feszültséget, hőt, fényt, megrázkódtatást okoz és kiveti sarkaiból látható világunkat. Egész életemben van valami csiraszerűség, amely megfogamzani, nőni, virágzani kíván, olyan mint az üvegházi pálma és ha vissza akarják szorítani, szétveti egész börtönét. A lelkem mélyén rejtelmes és vad ösztönök alszanak, amelyeket fel lehet ébreszteni, mint az alvó oroszlánokat, meg lehet itatni vérrel, hogy ráuszítsam ellenségeimre. Az, hogy világom börtön, vagy sötét odú és szét kell feszítenem falait, évezredek óta szállok a bús alkonyatban és a szárnyam fáradt, szeretnék fészkemre hullani... egyszóval minden, ami bennem és körültem van, ami vagyok és ami szeretnék lenni : ez mind alkalom, mind szülő ok, mind sorselőzmény, amiből kivirul a beszéd. Ez az egyetemes feszültség *itt és most* konkrétizálódik, mint ahogy az örök Eros konkréttá válik abban a pillanatban, amelyben Rómeó és Júlia szeme összevillan. Ebből következik az, hogy rajtam, *itt* és *most* egy igazság, egy gondolat, egy érzés, egy elhatározás segít. Az alkalom az eleve-elrendelésben van, tehát exisztenciális és tőlem független. Nem én csinálom, de nekem kell meglátnom, hogy kihasználhassam. Az igazi beszélő ember ihletett pillantása *alkalomlátás*, az alkalom mögött a *szükségnek* a megpillantása, kitapogatása nagy és roppant hiányoknak, megérzése óriás és biztató lehetőségeknek. Azt hiszem, sokan emlékeznek azokra a beszédekre, amelyeket Tisza István a nemzeti munkapárt megalakulásakor az ország különböző helyein, nyilvános népgyűléseken mondott el. Az, ami benne alkalom, így határozható meg : Tisza Istvánra és minden igaz magyarra nézve legnagyobb ügy a nemzet jövendője. A nemzet jövendőjének biztosítéka és eszköze a tiszta alkotmányos élet. A tiszta alkotmányos életet veszélyezteti az, hogy a törvény betűjével visszaélve, a nemzet életakaratával és érdekével szembefordulva, üres közjogi vitákkal és obstrukciókkal akadályozzák meg katonai felkészülésünket a világháború küszöbén. Ezen csak úgy lehet segíteni, ha a nemzet öntudatosan azok mellé áll, akik a magyar parlamentárizmus akcióképességét biztosítani tudják és egy exisztenciális politikát kívánnak csinálni. Ez a megadott történelmi helyzet, benne a felgyűlt politikai feszültség, egy nagy egyéniségnek programmja és útnak indulása, a személyéhez fűződő várakozás, a habozás, az elfogultság, rajongó lelkesedés, vak bizalom és ádáz gyűlölet együtt alkotja azt a nagy előfeltételt, amelyet alkalomnak neveztem. Mindezt nem Tisza István csinálta, mindezt készen kapta, mindez az ő mondanivalóinak az előfeltétele volt és olyan viszonyban áll azzal, amit mondott, mint egy épület akusztikájánál a falak elrendezése a benne elhangzó szóval. A szó alkalmazkodhatik, változhatik, színben és magasságban, de maga a prius, amelyik megszabja a hang érvényesülését : az épület belső szerkezete és a hang visszaverődésének a törvénye, egyáltalában nem függ a beszélő embertől.

Állapítsuk meg tehát e fejtegetés eredményéül azt, hogy a szónoklás első és döntő titka valójában az alkalmak felfedezésében és megragadásában áll.

Az alkalom a szónoklás anyaméhe, de maga a szónoklás, a beszéd időhöz kötött, egy bizonyos tért betöltő, olyan akusztikai tüneménysorozat, amely bonyolult, de rendezett szellemi jelentéseket közöl. Olyan hangba öltözködött gondolatsorozat, amelynek kezdete és vége van, tehát egységnek nevezhető. A beszédet többféle szempontból nézhetem. Vizsgálhatom akusztikai testét s akkor azt nézem, milyen hangváltozatok hordozzák a beszéd jelentését és idézik fel a kívánt hangulatot. Nem lehetetlen, hogy valaha a beszéd hangtestét grafikailag ábrázolni tudják s akkor görbékről olvashatjuk le, mennyi felesleges hangot tékozlunk el szónoklás közben („nem az ívöltés, de inkább a szerelm zeng az Isten fülében", mondja egyik kódexünk)[1] s mennyire nem tudjuk még, hogy a szónoki hangsúly nem mennyiségi, hanem minőségi kérdés és a csend jobban kiemel, mint a zaj. A beszéd hangtestének anatomiai rajza a beszéd nyelvtani teste. Idetartozik a nyelv helyessége és a kifejezés művészisége. Soha se feledjük el a grammatika mellett a stilisztikát és a stilisztika mellett a grammatikát. A beszéd logikai testét akkor tapogatjuk ki, ha azt vizsgáljuk, miképpen lesz a causalis téma finális témává. Azt talán nem kell mondanom, mert még a gimnáziumban megtanultuk, hogy minden beszédnek van egy tétele és minden beszédnek van célja, skopusa. A tétel egy állító ítélet, a skopus egy imperativus. A beszéd logikai testét az a folyamat alkotja, amely a témát szükségszerűen skopussá változtatja, vagyis az alaptételt szükségszerű és következetes elhatárolással megindító felhívássá, ellenállhatatlan felszólítássá változtatja át. De ezenkívül van egy másféle tagozódása a beszédnek, ez a beszéd lélektani teste, vagyis az a tevékenysége, hogy megértet, meggyőz és rábír. Ezt a hármas tevékenységet nem lehet a beszéd szervezetében külön választani; nincs olyan része, amelyik csak megértet, vagy csak bizonyít, avagy csak megindít. Minden rész mind a hármat cselekszi többé vagy kevésbbé. Ha valamit részletesebben magyaráz, azért teszi, mert bizonyítás következik belőle; ha valamit részletesebben bizonyít, azért teszi, mert ennek alapján érzéseket, indulatokat akar felkorbácsolni és cselekedetre rábírni. Nem lehet megmondani, hogy a három tevékenység közül melyikre van nagyobb szükség, mert bármelyik hiánya magát a beszéd életaktusát teszi gyarlóbbá és terméketlenebbé. A rhetorikai visszaélés éppen ott szokott megbújni, hogy egyiket a másik kárára kijátszódjuk. Például megmagyarázás nélkül bizonyítunk. Olyan jelentéseket helyezünk el kifogástalan logikai eljárásokba, amelyekkel nem vagyunk mindnyájan tisztában, másképpen értjük mi és a hallgatóság, s mielőtt rájönne a hallgató, hogy félreértette a dolgokat, vagy tudatosan félrevezették, következik a másik nagy visszaélés: *látszólag* bizonyítunk be olyan tételeket, amelyek nem igazak, s belőlük mégis életre és halálra szóló gyakorlati következtetéseket vonunk le. Ezt leginkább azzal a módszerrel szoktuk megtenni, hogy a hallgatóságot olyan érzelmi állapotba hajszoljuk bele, amely a félig vagy látszólag bizonyított dolgokat kész igazságként fogadja el, mert felhevült indulatának, élesen jelentkező önző érdekének önállítási célból erre feltétlenül szüksége van. Ilyen

[1] *Horváth János:* A magyar irodalmi műveltség kezdetei, Budapest, 156. l.

például, ha előbb valakit meggyűlöltetünk a hallgatósággal, s azután próbáljuk rábizonyítani, hogy gazember ; egészen bizonyos, hogy bűnösségről igen könnyen meggyőzhetjük azt a hallgatóságot, amelyik minden áron igazolva akarja látni oktalan gyűlöletét, különben kénytelen volna megvetni önmagát.

Megint más tagozódása a szónoki beszéd belsejének az értékátvitel, ez a beszéd axiologiai teste. Minden szónoklat értékelési átváltás : egy alacsonyabb fokról egy magasabb fokra való átmenetel, revízió a dolgok jelentősége fölött, kiemelése elhanyagolt javaknak és háttérbe szorítása nagyon is szívünkön hordozott kincseknek. Minden beszédben két értékelés birkózik egymással : az egyik alulmarad. Az a nagy érdekünk, hogy a magasabb álláspont győzzön. Ahol ez az értékátváltás nincs meg, nincs meg a szónoki beszédnek a sarkiassága, a belső feszültsége és feloldódása, nem érezzük benne a drámaiságot, s az egész olyan egyhangú gondolatsornak tűnik fel, mint egy értekezés vagy egy számtani levezetés. Ezért a szónoki beszédben ellentét feszül a valóság és az eszményiség között. A létező és a kellő világ között, a között, ahogy *van* a világ és a között, ahogy lennie kellene. Mindez együttvéve adja a szónoki beszéd dialektikáját.

Természetes dolog, hogy ez az ellentét a beszéd folyamán személyesül. Vagy az ellenfelem képviseli az alacsonyabb álláspontot, s akkor bírónak hívom a hallgatóságot, vagy maga a hallgatóság, s akkor jobb énjéhez fellebbezek, de az kétségtelen, hogy a magasabb igazság az én igazságom, hiszen éppen e „feljebb bővölködő" igazság avat engem szónokká. Az a jó beszéd, amelyik úgy tudja előadni a dolgot, hogy a szónok javaslatának elfogadásával saját életünkben, a körülöttünk levő világban, nemzetünk életében és az egész erkölcsi világrendben helyreáll az igazságnak régvárt egyensúlya, megtörténik a nagy jóvátétel és kiengesztelődés. Az az igazi beszéd, amelyik *célgondolatát megváltó gondolatképpen tudja felmutatni és elfogadtatni.*

A beszéd tehát mindenekfelett pozitív és optimista dolog : még ha rombol is, azért teszi, mert építeni akar. A forradalmár lehet destruáló a fennálló rendre, de csak az a forradalmár szónokol, aki hisz egy új világ eljövetelében. Pesszimista, cinikus, kételkedő és fanyar lelkek tudnak susárolni, gúnyolódni, hallgatni és befele sírni, vagy káromkodni, de beszélni csak az tud, aki hisz és építeni akar. Van lemondó zene és halál-költészet : az ékesszólás csak hívő és életigenlő lehet. A beszéd tehát a mindenkori emberinek győzelme a természeti felett. A szellemnek a fölényét jelenti a test és az anyag felett. Igazságot hirdet tévedésekkel szemben és sötétségben világosságot kíván gyujtani. Az alvó érzések Hádeséből kiemeli a legnemesebbeket, s azokat megtisztítja, vérrel itatja meg, hogy életre keljenek és úrrá legyenek. Rámutat egy útra, módra, magatartásra és tettre, amelynek döntő, sőt megváltó jelentőséget tulajdonít, zálogul és pecsétül lelkünkbe vés egy fogadalmat tudtunkra adja, hogy ezt ünnepélyesen elfogadta tőlünk. Minden igazi beszéd jótékony reánk, hallgatókra, mert jobbá leszünk általa.

Még abban az esetben is, ha a Sátán szónokol, aki tudvalevőleg sötétséget, gyűlöletet kíván terjeszteni, alacsony és testi indulatokat

akar úrrá tenni a magas és tiszta belátás fölött, akkor is az előbb említett pozitív és optimista felépítés az egyedül lehetséges rhetorikai alkat. A sötétséget csak világosságképpen lehet eladni, a gyűlöletet csak a szeretet köntösében lehet rásózni az emberekre és egy tévedést csak akkor tudunk közkeletűvé tenni, ha magasabb igazságnak kereszteljük el. Követ csak az tud drága pénzért eladni, aki cipóba süti. Éppen ezért helytelen dolog Kant erkölcsi rigorizmusa, amely megveti a szónoklást, mert indulatokat korbácsol fel és azoknak rendeli alá az észt, a helyett, hogy a tiszta erkölcsi autonómiát támogatná ; ámító szóval rábeszél, a helyett, hogy a lelkiismeret feltétlen parancsára figyelmeztessen. Mindezt megteheti és megteszi az ékesszólás, ha visszaélnek vele, de ebből nem szabad rossz következtetéseket vonni arra a szónoklásra, amely éppen azért lehet hatalmas eszköz a jóságnak és az igazságnak szolgálatában, mert a Sátán is megirígyli tőlünk és szívesen veszi igénybe a saját céljainak előmozdítására. Harapjuk el a nyelvünket azért, mert Jakab apostol tanítása szerint rettentő bűnei vannak a nyelvnek és ne legyen eszköze az imádságnak, a bizonyságtételnek, a tanításnak és a vigasztalásnak? Vessünk lakatot a Tisza István szájára, csak azért, mert kortársai között sok volt a népámító, a hitető beszédű, a pénzért ágáló prókátor?

Mikor elhangzik az utolsó szó, a beszédnek még nincs vége. Azután kezdődik egy másik, elrejtett életformája, az, amit a beszéd *hatásának* nevezhetünk. Ez is meglehetősen ismeretlen, még át nem kutatott mező. Hogyan él tovább a hallgatóságban egy beszéd és meddig lehet azt a tovább rezgő folyamatot a beszéd hatásának nevezni? Milyen óriási változatosság van itten először a beszéd *természete* szerint. Egy ábrázoló, vagy gyönyörködtető beszéd merőben más hatást tesz, mint egy akaratformáló. Némelyik beszéd összes eredménye valamivel több világosság, alig nagyobb, mint egy mécsesnek a fénye. Némely beszédnek annyi a hatása, mintha költöző darvakat látna áthúzni az égen egy töröttszárnyú lélek ; egy sóhajba lágyult jajszó az egész. Van olyan beszéd, amelynek eredménye egy szavazat, fehér vagy fekete golyó ; talán egy bomba ; de igen sokszor valami belső meggyarapodás, elmélyülés érzésekben, megkeményedés meggyőződésekben és szándékokban. De van olyan beszéd is, amelyik új világot teremt, például a Pál igehirdetése. Némelyik ingadozóbbá tesz, a másik még konokabbá és megátalkodottabbá. Természetesen azokat a szónokokat szoktuk nagyobbaknak tartani, akik már elfoglalt álláspontunkban megerősítenek, hagyományos érzéseinket újra meg újra felgyújtják és igazolják, s mások által annyit vitatott életútunkat — nekünk nagyon kellemes és kedvünkre való módon — az egyedül üdvözítő életútnak bizonyítják. Szóval azok a „jó szónokok", akik megnyernek minket önmagunk számára ; s meg kell vallani, hogy így nem is lehet nagyon nehéz jó szónoknak lenni, hiszen az ember mindig kész önmagának igazat adni és saját előítéleteiért lelkesedni.

Magában véve a szónoklat hatását életgyarapodásban, útmutatásban, vezetésben, egyszóval motiválásban lehet megtalálni. Ez megint

kétfelé oszlik és vagy aktivitásra indító, vagy pedig pihentető és elcsitító. Vannak ösztönző szónokok, akik valósággal belehajtanak a cselekvésbe és vannak nagy csitítók és elpihentetők ; szavukra megállunk, felfigyelünk és megjuhászodunk. Ki tudná megmondani, melyik a nagyobb művészet? Éppen úgy nem lehet megmondani, mint azt, hogy a tánc és az induló magasabb zene-e, vagy a hallgatódal és az ábránd? Az igazán nagy szónokok mind a kettőben mesterek.

A beszéd hatása merőben kiszámíthatatlan. Hányszor hiszi a szónok, hogy nagyszerű eredményt ért el, pedig annak éppen ellenkezője igaz. Hányszor jön le csüggedten és csalódottan, s véletlenül vagy évek mulva tudja meg, hogy beszéde felejthetetlen ajándék volt egy ismeretlen élet számára. A beszéd értéke sohasem mérhető pillanatnyi hatásával, másféle hatása pedig egyáltalában felmérhetetlen. Ki tudná megmondani, mi része van a negyvennyolcas forradalomban a Kossuth szavának ; ki tudná megmondani, hogy a francia forradalomból mi írható a Mirabeau és mi a Danton rhetorikájának számlájára. Vajjon a tenger vizében, a halak birodalmában nem szálldosnak-e néma mítoszok a jámbor Szent Antalról, aki egykor fáradhatatlanul prédikált nekik s nemcsak az emberek, de még az öreg cápák is kinevették a szeretet együgyű prédikátorát? Ki fogja felmérni regensburgi Berchtoldnak hatását, ki a Rajnától a Lajtáig terjedő roppant német nyelvterületen keresztül-kasul járt falvakon, udvarokban, szántóföldeken, hegyek között, erdők alján, s kicsinyeknek, öregeknek, katonáknak, asszonyoknak, hűberuraknak és koldusoknak prédikált, s beszédébe bevonta a fejük felett elszálló madarakat, az orcájuk előtt dongó bogarakat, a négy elementumot, a plánéták és csillagok seregét és az emberi élet minden mozzanatát, külső és belső egész emberségüket. Mi nyugtalanság, mi vigasztalás, mi feddés, idvességes félelem és fegyelmező erő támadhatott az ő szavából! Bár ma még a rádió nem használja fel egészen a beszédnek ezt az életalkotó hatalmát, de az is, amit felhasználni enged, egészen felmérhetetlen hatás-területeket hódít meg s ezer parányi rezdüléssel építi száz meg százezer lélekben a magasabb emberiességet, a nemesebb magyarságot és a tisztább személyiséget.

De mindezek felett a beszédnek az a csodálatos hatása, hogy alkalmat készít új beszédekre. Nem azt a szó-inflációt értem ez alatt, amely egy-egy összejövetelen, megbeszélésen meg szokott indulni. Hanem azt értem alatta, hogy a szellem életében minden felelet száz új kérdést fiadzik. Minden pótlék egy csomó hiányt ébreszt fel s az a gondolat, amely betöltött és felélt egy alkalmat, tovább kísért, mert vitára vágyik, mérkőzni akar, egyeduralomra tör. E végből ellenséges indulatokat hív ki, kérdez és felel addig, amíg meg nem vénül és hamvába nem hal. De hamvából is új gondolatok főnixmadarai születnek, sokszor századok mulva, az Ige nagy körforgása éppen ez : a felelet újra kérdéssé válik és a hatásból alkalom születik.

Vessünk most egy pillantást arra a *személyre*, aki az alkalmat gondolattal betölti, és ezt a titokzatos beárnyékolást hatássá változtatja át. Ezt csak egy élő személyiség teheti meg. Személyiség, aki ki tudja

fejezni egyéni érzéseit, aki mindenestől fogva azonosítja magát az általa előadott gondolatokkal, akiben életté válik az alkalom meg a gondolat, s a kettő nászából megszületik a hatás. A szónok személyisége az az ismeretlen ismerős, akinek két dolgot nem szabad megcsinálnia: nem szabad úgy elrejtőznie, hogy az élet közvetlensége, melegsége, sugárzása és lehellete ne érje a hallgatóságot, és nem szabad úgy előtérbe lépnie, hogy a maga idői és egyéni mivoltával eltakarja a gondolat közérdekűségét és azt a tényt, hogy amit mond, az igazában véve sokkal inkább a hallgatóság ügye, mint az övé. A szónoktól tehát egyszerre merőben ellentétes dolgokat követelünk. Tökéletes szerénységet és mégis a hallgatóságra ránehezedő presztizst. Teljes őszinteséget, minden felesleges líraiság nélkül, átlátszóságot, de titokzatos érdekességet, teremtő személyiséget és mégis szószerinti eszköziséget. A szónok mindíg önmagát dobja a mérleg serpenyőjébe s rendesen ezzel a súllyal húzza le azt. Azért kell súlyos embernek lennie. Ki ne érezné a Tisza István érveinek „legitimum pondusa" mellett saját erkölcsi súlyának serpenyőtlehúzó nehezékét? A szónok mániákus, mert elragadtatás viszi, s bizonyára nem venné észre, ha beszéd közben keresztül szúrnák. Emellett olyan felfokozott öntudat, hogy a másodpercek tizedrészei alatt tervel, bírál, dönt, tájékozódik, alakít, szóval részletekben végzi az alkotásnak azt az egész munkáját, amit nagyban, egészben, hosszú idő alatt a dolgozószobájában végzett, mikor beszédére készült. A másodperc törtrésze alatt sokszor új anyag után lát, a kezébe akadt dolgot leméri, dönt felhasználása felett, beilleszti az egész tervébe és megfogalmazza immár végső, megváltozhatatlan formáját. Annyira közel esik a két végső pont: a mánia és az öntudat, hogy szinte el sem választható. Azért az igazi szónok akkor a legöntudatosabb, amikor egészen ösztönszerűen alkot és mikor öntudatosan cselekszik, magasabb ihletés törvényszerűségének hódol. Azért nem lehet például törvényeket írni elő a készülésre. Az igazi szónok soha sincs készen és az igazi szónok mindíg készen van. Nincs készen azért, mert a beszéd végső formájában akkor születik, amikor elmondják. Sok egészen kiszámíthatatlan, előre nem látott tényező kerül bele, olyan, amit éppen az a pillanat és az a hallgatóság juttat eszébe a szónoknak. Viszont a szónok bizonyos irányban állandóan készenlétben van, mert tehetsége éppen abból áll, hogy az alkalom kényszerítő, exisztenciális parancsát észrevegye, megragadja azt az uralkodó gondolatot, amelynek szétvetődése és megszerveződése a beszéd, és saját magának a latbavetésével, önmagából, mintegy kényszerből varázsolja elő e hely és a pillanat egyetlen lehetséges énekét. Az igazi szónok magának is misztérium. Igazában úgy hal meg, hogy nem is tudja, vagy nem is hiszi el magáról, hogy ő szónok. Minden szereplése egy új kockázat és egy új győzelem. Megtörténik a beszélő emberrel, hogy hónapokkal előre tudott alkalmat nem volt képes kihasználni és készületlennek bizonyult. És megtörténik az, hogy egy másodperc tört része alatt eszébe villan egy olyan termékeny gondolat, amely az által, hogy ő beszél róla, magától ágazik, lombozik, kivirágzik, arany gyümölcsöket terem, sudarán megpihennek az ég madarai és aztán eltűnik mint egy látomás. Az ilyen beszédek kristályosabbak,

szerkezet dolgában tökéletesebbek, mint a hetekig, vagy hónapokig szerkesztett, méricskélt és faragott szónoki alkotások.

De éppen e miatt irtózatos a kockázat is. A beszéd utólag igazolja a szónokot, de sokszor dezavuálja is. Beszélni annyi, mint verekedni. A veteránok mellén sok az érdemrend, de arcukon több a sebhely. Bizony megütődünk, kopunk, bukunk, vergődünk, de azért mégis kiváltság és élet számunkra, hogy szárnyaink vannak : beszélhetünk.

A szónoklás vizsgálatánál emberi mivoltunk legmélyebb törvényeire bukkantunk. Az alkalomban felismertük az exisztenciálitásnak azt a vonását, amelyet az adottság, mint sorsunk kitevője jelent számunkra. A beszéd az alkalom révén a sorsnak és a létnek az ügye. A beszéd mint hallhatóvá lett jelentéssor gondolatot közöl, mégpedig olyan gondolatot, amely megfelel az alkalomnak, azaz megvan a termékenyítő és életalkotó ereje. Ebben az időben kiszabott beszédegységben egy olyan élő mozgalmasságot ismertünk meg, amely célszerűen, biztosan, szükségszerűen, rendkívül fínom és bonyolult lelki szerkezetek igénybevételével, szellemi, erkölcsi életgyarapodást, nyereséget, felszabadulást, útmutatást ad, egyszóval jót tesz velünk, hat reánk, emberi méltóságunk és nemességünk gyarapodását idézi elő. Az élő beszéd értéktermelés és csak az igazán élő beszéd, amely egyúttal emberi értékek termelését is jelenti. Mindez végbemegy előttünk egy olyan személyiség hangjában, mozdulatában, jelenlétének kifejező és lenyűgöző hatásában, aki a legkülönösebb ellenmondást testesíti meg előttünk : teremtő személy és tökéletes szerszám egyszerre.

*

Kissé talán sokáig foglalkoztam a szónoklással, de sok olyan gondolatnak itt vetettem meg ágyát, amely a továbbiakban régi ismerősként reánk mosolyog.

Amilyen a régi humanista rhetorika volt, olyan volt századokon keresztül az egyház beszéd elmélete, az igehirdetés tudománya, a homiletika is. Nem is lehetett más, mert úgy gondolták, hogy a világi szónoklat az általános, az egyházi szónoklat a különös, és a homiletika nem egyéb, mint a prédikációra alkalmazott rhetorikai szabályok összessége. Ma már itt is éppen olyan változás, sőt forradalom állott elő, mint a rhetorikánál. Homiletika helyett az igehirdetés követelményeiről, vagy törvényeiről beszélünk s nem a világi szónoklattan megállapításait alkalmazzuk vallásos tárgyakra, hanem megkeressük az igehirdetésnek egészen különös törvényeit. E törvényeket akkor találjuk meg, ha az igehirdetést az élő és szuverén Istennel hozzuk kapcsolatba, azaz az egész kérdést theologiai alapra helyezzük. Mit jelent ez? Nagy lépéssel, mintha hegycsúcsokon haladnánk át, menjünk végig ezeken a roppant kérdéseken.

Isten a maga szuverén fölségéből kifolyóan elrejtett és megismerhetetlen Isten. Ez az Isten azonban kegyelméből kifolyóan magát kijelentő, önmagát megismertető Isten. Isten magát Igéjében jelenti ki. Az Ige nem más, mint Isten egészen, önmaga gondolatában. Ezért az Ő gondolata nem terv, szándék és azután kivitel, hanem a kettő együtt :

megalkotott tárgy, teremtő tény és annak gondolati magva. Ezért az Ige mindíg megtestesülő.

Isten teremtő gondolata háromféle egymástól különböző megtestesülésben áll előttünk. Az egyik az egész teremtett mindenség, külső és belső alkotmányával. A másik a testté lett Ige, a Szentháromság második személye testté válva Jézus Krisztusban, mint történeti személyben, „ki fogantaték Szentlélektől, születék Szűz Máriától, szenvede Poncius Pilátus alatt, megfeszítteték, meghala és eltemetteték, szálla alá poklokra, harmadnapon halottaiból feltámada, felméne mennyekbe, ül a mindenható Atya Istennek jobbján, onnan lészen eljövendő ítélni eleveneket és holtakat". Harmadik megtestesülés az Igének történelmi és irodalmi megtestesülése. Ez események sorozatából áll, amelyről feljegyzések számolnak be és írások maradtak fenn. Ezek az írások a bennök elbeszélt eseményekkel egy élő irodalmi testet, lelki szervezetet alkotnak, amelynek az a jellemzője, hogy benne Istennek számunkra elégséges és önmaga által igazolt kijelentése van elmondva. Ez a mondanivaló Ő róla szól, mint a Szentháromság egy örök Istenről. A Jézusban megtestesült Ige és a Szentírásban lecsapódott Ige ugyanaz, tehát a Szentlélek világosságában egymást bizonyítják, magyarázzák és együtt adják a teremtett világ látható és láthatatlan dimenzióiban elrejtett isteni gondolatoknak kulcsát és magyarázatát.

A reformációnak az volt a nagy kockázata, hogy Istent az Ő igéjében egészen meg lehet ismerni és csak az Ő igéjében lehet igazán megismerni. Meglátta, hogy Istennek minden reánk vonatkozó tanácsa és végzése, biztatása és parancsa igében jelenik meg; Isten velünk Igéje által társalog. Magát velünk Igében közli. Amit Ő Igéjében ígér, azt Igéjében meg is adja; mert az Ő kegyelmének meghirdetése nemcsak a kegyelemről való beszéd, hanem maga a kegyelem a maga valóságában. Ezért választott ki egy társaságot a világ kezdetétől a világ végezetéig, hogy azt, mint a saját népét oltalmazza és megtartsa, őket a maga igaz ismeretére elvezérelve kegyelmének dicsőségét velük megízleltesse. E társaság kiválasztását, egybegyüjtését, oltalmazását és megtartását Igéje és Szentlelke által végzi. Ezzel a kiválasztott sereggel Ő mindannyiszor személyesen találkozik, valahányszor ketten és hárman az Ő nevében egybegyülekeznek, az által, hogy ilyenkor mindíg szól hozzájuk a legközvetlenebbül és a legszemélyesebben az Ő Igéje által. Ez a szólás a Szentírásból vétetik, a testté lett Igéről szól és a Lélek által bizonyíttatik meg. Azt mondja a második Helvét Hitvallás, hogy a prédikációban Istennel „tulajdon beszéde" hirdettetik, amelyben *önmagát közli népével*: elibük adja törvényeit, kihirdeti ítéletét, megszólaltatja hivogató kegyelmét és megpecsételi igaz és ámen ígéretét.

Mindezt azonban egy erre a célra elhívott és felszentelt hívő személyiség eszközül vételével éri el, azaz kiválasztja és elküldi a gyülekezetbe azt a férfiút, akire rábízta az Ő igéjének hirdetését.

Ha tehát össze akarjuk hasonlítani az igehirdetést a szónoklással az *alkalom* szempontjából, azt kell mondanunk, hogy az igehirdetésben az alkalmat Isten maga szerzi eleveelrendelésének kettős tényével. Először azzal, hogy van élő egyház és abban élő gyülekezet, s másodszor

azzal, hogy van kiválasztott bizonyságtevő, aki ajkára veszi Isten üzenetét. Az anyaszentegyház isteni alkalomrendszer ; ezzel azt mondjuk, hogy az egyháznak minden mozzanata, minden pillanata millió meg millió „itt és most" a végre, hogy Istennel találkozzunk. Alkalom Isten örök szeretete, bűnbocsátó irgalma, a Krisztus elégtétele, a kereszt nagy áldozata, a saját nyomorúságunk, az ítélet fenyegetése, bűneinknek elviselhetetlen terhe, egész létünk mind, mind alkalom, azaz egy óriási kelepce arra, hogy Isten boldog foglyává váljunk. Az alkalom az a pillanatonkint változó és millió változatú kapu, amelyen át a mindenkori Örökkévalóság életünkbe belép. Az alkalom kapuján belépő Örökkévalóság : a prédikáció.

Igehirdetővé tehát nem én leszek, nem is csak az egyház ordinál ; igehirdetéssel maga Isten bíz meg. Ez nem az én mesterségem, vagy művészetem, hanem Istennek az ügye és olyan ténye, amely annál csodálatosabb, minél gyöngébb és törékenyebb szerszámot, jelen esetben a leggyengébb és legtörékenyebb szerszámot : engemet választott ki üzenetének tolmácsolására. Azért tehát az igehirdetésből ki kell irtani még a nyomát is minden emberi hivalkodásnak és magunkkelletésnek. Igehirdetővé nem érdem és nem tanulás és nem képesség után leszünk, hanem eleveelrendelő és teremtő ténnyel. Jaj volna annak a tilinkónak, amelyik azt hinné, hogy ő teremti a dallamot. Jaj volna a hegedűnek, amelyik azt képzelné, hogy ő szerzi a dalt és nem Beethoven. Ő csak törékeny instrumentum, amelyen hanggá válik a teremtő művésznek mondanivalója. Mihelyt valaki az Igehirdetést emberi mértékkel méri, egyszerű vallásos szónoklássá válik, és szava nem „Istennek hatalma minden hívőnek idvességére".

Látni lehet ebből, micsoda nyomorult felfogás az, amelyik az igehirdetést szónoklásnak, szereplésnek nézi. Megtanulni egy beszédet — még hozzá a másét ! — s azután előadni gyönyörködő, vagy kritizáló közönség előtt, mint egy szerepet, azután várni érte az emberek elismerését és dícséretét : szentségtörés. Wagner is azt mondja Faustnak :

Sűrűn mondják magasztalásul :
Pap is tanulhat komédiástul,

mire Faust :

Igen, ha a pap is komédiás csak,
Mi tán megeshet egynémely papon.

De ebben van az igehirdetés méltósága is. Mi nem tudományt prédikálunk, hiszen ezer tudósabb ember van nálunknál. Mi nem szépséget termelünk, hiszen annyi a különb művész, mint mi. Mi Isten közvetlen megbízásából az Ő üzenetét hirdetjük azoknak, akiket az Ő lelke összegyüjtött és elkészített. Az egyházi beszédnek épúgy megvan a maga akusztikai, logikai, lélektani és értékelméleti teste, mint minden beszédnek, csak az Ige méltóságából következik az akusztikai test liturgiális szentsége, a logikai testnek prófétikus dynamikája, a lélektani testnek az építés szempontjából való megítélése. Az igehirdetés is két értékelés

viaskodása : a Sátán harcol benne Krisztussal, a Királlyal. Minden azon fordul meg, miként lehet a beszéd élettörvényeit az Ige élettörvényeinek alárendelni.

Ez pedig lehetséges azért, mert ugyanaz az Isten teremtette a szellemi világot, a beszéd törvényeit, aki Igéjében hozzánk szól s nem az emberi szellem *ellenére*, hanem az emberi szellem *által* szól. Mindez azonban csak akkor lehetséges, ha az emberi szellem az Igének engedelmeskedik és törvényeit az Ige szolgálatára rendeli. Ezért az igehirdető legfőbb tevékenysége : a hit és engedelmesség. Tőlünk azt várja Isten, hogy igazán ismerjük és meg ne hamisítsuk az Igét. Irtózatos veszedelem az Igére, hogy a mi életünkkel párosul, hogy a mi értelmünk fogyatékossága, a mi szívünk sötétsége és bűne beárnyékolhatja ezt az Igét. Cselekedeteink rácáfolhatnak, hiúságunk eltakarhatja és ha Isten helyett embereknek akarunk tetszeni, még meg is hamisítjuk az Igét. Isten mégis velünk és általunk beszél, tört fából, mulandó anyagból szerkeszti instrumentumait, azoknak gyengeségét örök dallamába beszámítja s mindennek ellenére mindent elmond, amit mi elhordozhatunk. Tehát nem én felelek az Igéért, nem az én tekintélyem ad neki erőt, nem az én bizonyításommal válik igazzá. Nem az én erőfeszítésemből nyeri erejét, a súlyt Isten adja. A világosságot és igazságot Ő helyezte bele, Ő adja az éltető csiráját, Ő használ fel eszköznek engem, hogy általam az Ő magvetését széjjelszórja.

Ennek az Igének a hatása merőben más, mint a világi szónoklásé. Ez Isten teremtő Igéje, amellyel Ő az Ő anyaszentegyházát építi. Azt az anyaszentegyházat, amelyik a Krisztus teste. Építi pedig úgy, hogy ez Ige a szívekben gyökeret ver és csirázni kezd a krisztusi élet. Minden igehirdetés a lelkekben láthatatlan transszubsztanciációt végez : az ó ember megöldöklődik és az új ember épül. Krisztusivá lesz az, ami azelőtt Krisztus nélküli volt. Az Igében nő az Élet, mert nő az igazság ismerete. Milyen világosan látszik, hogy az élet : az igazság megismerése. „Ez pedig az örök élet, hogy megismerjenek téged, az egyedül igaz Istent és akit te elküldöttél, a Jézus Krisztust." Az igehirdetés idelenn elegyesen azt a munkát végzi, amit Isten Igéje a maga közvetlenségében végez odafenn. Kiválaszt, egybegyüjt, törvényt ad, megítél, kárhoztat, fedd, felment, vígasztal és az örök életre táplál. Ez pedig nem egyéb, mint az anyaszentegyház élete idelenn. Azért hat és annyira hat a földi ajkakon továbbzendülő Ige, amennyire visszhangja az Örökkévaló Igének. A börtönökbe annyi világosság és meleg sugárzik, amennyi igazi nap süt be az ajtó résein.

Az igehirdetés visszhang, tehát az igehirdető nem tehet egyebet, mint személyiségének teljes latbavetésével újra meg újra bizonyságot tesz. Nem gondol arra, kedves-e vagy nem, gyönyörködteti-e a fület vagy nem, csak arra gondol, tisztán megismerje az Igét és elegyítetlenül hirdesse. Érzi, hogy az Igehirdetés isteni titok, amelyet nem lehet megmagyarázni. Ajándék, amit sem megérdemelni, sem meghálálni nem lehet ; amivel nem lehet dicsekedni s ami elől nem szabad megszökni, egyszerűen engedelmeskedni kell addig, amíg félre tesz az a kéz, amelyik megragadott. Az igehirdetés egy vaskényszer, amelynek nem

lehet ellenállani. Sem Jónásnak, sem Jeremiásnak, sem Pálnak nem sikerült ez az ellenállás. Az engedelmesség azonban hitből fakad ; Pál is ezt mondja : hittem, azért szóltam. Az igehirdetésnek egész dialektikája, lehetetlen lehetősége, isteni kényszerűsége és emberi kiváltsága ebben a páli igében van összefoglalva — s ezt nevezem a homiletika őscsirájának —: „ha az evangéliumot hirdetem, nem dicsekedhetem, mert szükség kényszerít engem. Jaj ugyanis nekem, ha az evangéliumot nem hirdetem !“

EURÓPAI MAGYARSÁG

ÍRTA

MAKKAI SÁNDOR

Népmeséink kedves alakja a legkisebbik fiú. Akár az öreg királyé, akár a szegény emberé, de mindig ő oldja meg a titkot, benne világosodik ki a mese értelme. A magyar néplélek mély sejtelemmel önmagát szereti ebben a legkisebbik fiúban. Történelmi sorsunk és hivatásunk magasabb igazsága szunnyad a mese pólyájában. A történelmi kutatás eredményei meglepő világosságot vetettek erre az igazságra. Nemzetünk eredetének és kialakulásának képe egyes részleteiben még homályos lehet ugyan, de egészében teljesen egységes, egyértelmű. S ez a kép a legkisebb fiú csodálatos meséjét igazolja, magyarázatát adja annak a sejtelmes szeretetnek, mely iránta a magyar nép szívében él. Mert ez a legkisebb fiú maga a magyar nemzet.

A mese történeti igazsága abban van, hogy az uralaltáji ősnép sok évezreden át elváltan élő urali és altáji ága a nagy népcsalád legkisebb fiában, a kicsi magyar nemzetben egyesült, ő lett a végleges eredője az óriásnép szétfutó ágainak, a századokon át Európába fúródó ék egyetlen olyan hegye, amelyet nem lehetett letörni. A török ág: hún, avar, bolgár, kún, tatár, ozmán előtte is, utána is rázúdult a Nyugatra s minden hulláma nagyobb, harsogóbb volt nála. De egy se tudott itt megmaradni, csak a magyar. Sorsszerű tény, hogy ez a legkisebbik fiú lett végérvényes kifejezőjévé Európában a Keletnek. Egyetlen tűzálló ötvözet, mely éppen azért, mert ötvözet, mindmáig kiállotta Európa olvasztó tüzét. Annál nagyobb csoda ez, mert örökösen a hátában érezte saját keleti rokonságának tépő karmait.

Ennek az igaz mesének bűbáját nemcsak az idők és arányok roppant méretei adják meg, hanem főleg az, hogy a magyar nemzet kialakítója a saját családi iskolája volt. Az urali ősnépből leszármazó előmagyar a Kr. e. első században találkozik és forr össze az altáji ősnép ogur leszármazottjával s a Kr. u. kilencedik század végére, ezer esztendőn és hosszú láncolaton át formálódik magyarrá az európai élet második ezer esztendejére, de ez a kiformálódás mindvégig egy kézen: a török testvérén megy át. Ez a kemény hún, bolgár, türk, avar, kazár testvérkéz gyúrja, kalapálja, cirógatja karmos szeretettel magyarrá, tőle kap jelleget és kultúrát, történelmi személyiséget. Felmérhetetlen tradíciót jelent ezeknek a hatalmas birodalmaknak nevelőiskolája, melyet olyan uralkodói személyiségek vasmarka és lánglelke vezérelt, mint Motun tanhu, minden keleti török impèrium ősmintájának megalkotója, majd Attila, Baján, Kurt. De éppen azért mese a mese, mert mindezek eltűnnek, semmivé lesznek, mintha egész óriásmivoltukban csak azért

léteztek volna, hogy legkisebb szolgájuk és kisöccsük: a magyar kijárhassa alattuk a történelmi iskola osztályait s megőrizve és magábaolvasztva belőlük minden maradandót, tömörített önmagában Európába plántálja örökéletük fáját.

Ezer éven át bujdosott, nőtt, alakult az öreg uralaltáji király legkisebbik fia, amíg elérkezett az élete titkát rejtő tündérpalota: Európa kapujába, ahol a második ezer év különös tragédiája várt reá. A föld, a színpad: a Kárpátok medencéje maga is reá várt időtlen idők óta. Mert történeti tudatunk határain belül senki se tudott itt gyökerest és maradandót alkotni előtte. Sokszázdos őserdő nőtt már a római civilizáció kövei és csontjai felett is, mikor a magyar lovacska leereszkedett a föld rengetegek közt lüktető vérereinek, a folyóknak keskeny völgycsíkjain a nagy keleti steppék utolsó állomására, az Alföldre. Talán csak a Tisza fenekén dobbant meg egy régen megállott szív a hármas koporsóban, hogy folytatása következik...

...De nem következett. Nemzetünk európai története nem folytatása a húnok és avarok történetének. Új kezdés, új mese. Talán tragédia. Mindenesetre egészen európai história, mely első percétől kezdve elszakadt és szembefordult Kelettel. Kelet felé nincs többé gyökér, hátvéd, visszaút, csak ellenség. Ettől kezdve besenyő, kún, tatár, török arccal találja őt magával szemben. Némelyiket magábaolvasztja, mások rátaposnak s másfél századig is rajtafeküsznek, hogy a lélekzetét kiszorítsák belőle. Nem olvad, nem fullad meg. Végre mindenik lefolyik róla, mint a visszahúzódó árvíz s szinte nyomuk se marad.

Egyes, talán csak képzelt jelekből ábrándozunk néha arról: mi lett volna, ha nemzetünk a nagy tatár, vagy török hódító dárdahegyévé válik, a saját elszánásából és akaratából? Oktalan és céltalan ábránd. Ezzel saját létének alapját zúzta volna össze. Másra rendeltetett. Egészen ellenkezőre.

Úgy fészkelődött be Európa ölébe, hogy saját testével lett győztes védője Kelet ellen.

Később még több is lett: érvényesülési tere és kiterjesztője az európai szellemnek, aranykeresztet hordozó heroldja és győzelmes lovagja Észak, Kelet, Dél felé.

És végre a legtöbb lett: Európa iránti szerelmének tragikus áldozata a töröktől való megölettetése által, önálló létének elhullatásával a Habsburggal szemben, becsületes hűségének vértanujaként a világháborúban.

Itt állva az Európa közepén megásott sírgödör peremén, emésztjük magunkat a kínzó kérdéssel: Elvégeztetett? Ennyi volt? Ezért volt?... Vagy mindig is volt, most is van és ezután is lesz valami mélyebb értelme annak, hogy idekerültünk és itt vagyunk?

Miért kellett európaivá lennünk?... Mi az európai magyarság életének titka?... Mindmáig vannak vonatkozások, melyekben idegenek vagyunk Európától, megrendítő társtalanságban Kelet és Nyugat között. Hajdani kamaszkorunk befészkelődő mozdulatai „Európa rémévé" tettek s általános és fokozódó magatartása velünk szemben mindvégig ellenséges maradt. A megértés jelei csak ritka kivételek

voltak. Európa sohasem értette meg, hogy a magyar történet nem folytatása a pusztító keleti invázióknak, hanem európai kezdés és törekvés. Innen érthető meg a magyarság nagyobb és öntudatlanabb részének keserves ökölcsapások tapasztalataiból származó örök idegenkedése mindentől, ami Nyugat felől jön.

S mégis, a magyar nemzet mindig európainak tartotta magát. Kezdettől fogva Európa bűvöletének varázsa alatt áll. Még a gyűlölete is szerelmes gyűlölet. Szenvedélye az, hogy európai legyen. Ezt az európaiságot a legkülönb, a legmagyarabb magyarok teszik sajátjukká s lesznek profétikus hordozói Európával szemben is, nemzetük zömével szemben is annak a magyar európai öntudatnak, mely rajtuk át történelmünk döntő jellegét adja meg. A puszta lét szempontjából is egyetlen lehetősége volt ez számunkra az életnek. Mégis ennél sokkal titokzatosabb oka van az Európához forrasztó vágynak éppen a legkülönbek lelkében, akik a nemzet Géniuszának kifejezői.

Európa valami olyant jelentett és adott a magyarság keleti lelkéhez, ami abból hiányzott, de amire szellemi értelemben olyan szüksége volt, mint az éltető levegőre és a mindennapi kenyérre. Éppen ebben a hiányban kell keresnünk legmélyebb okát a magyarokét megelőző s később utánuk következő nagy keleti rokonhullámok megtörésének és szétporzásának. Csak a legmélyebb létszükséglet ösztönös erővel való sóvárgása értetheti meg azt, hogy a magyarság a Kelettől örökre elszakadva és megtagadva, saját testében folytonos lázakkal és gátlásokkal, a Nyugat részéről örökös bizalmatlansággal, mellőzéssel, visszalökéssel találkozva, egyedüliségében és önmarcangolásában is megmaradt, a maga egészében, legjavában Európa mellett. Mostoha fiú volt mindig, de mégis úgy szerette a szívtelen Európát, mintha édesanyja lenne. Ez a reménytelen szerelem a magyar nemzet szomorú, de nagyszerű pályájának kiszabója.

Történelmileg Géza fejedelmet szokták úgy tekinteni, mint aki elsőnek ismerte fel az európai, nyugati sorsközösségbe való beiktatódás kikerülhetetlen szükségszerűségét. Az Árpádok e nagyszerű sarjának tényked ései — mondják — rendkívüli politikai belátásról tesznek bizonyságot. A párducéra emlékeztető óvatos és gyors mozdulatai, melyekkel a széthúzó törzsek felett családjának biztosította az anyagi és katonai hatalmat, mindenesetre kiváló politikai képességekre mutatnak. A nemzet erejének egységesítésével megállította „az olcsó dicsőség" után rohamozó nép teljes szétomlását az esztelen nyugati kalandozásokban. Békülő arcot mutatott Európa felé. A keresztyénséget is beleszőtte a tervei közé. De abban senki sem kételkedik, a hagyomány is világosan hirdeti, hogy Géza fejedelem természete, lelkülete szerint nem az új, hanem a régi rendbe tartozik, hogy minden ténye kizárólag családi vagy országos érdekekre tekintő józan, számító politikai tett volt és hogy gondolkozása, eljárási módjai egészen a keleti emberéi, melyekben az eszközöknek csak egyetlen mérője és igazolója van: a győzelem.

Ha el is fogadjuk az ezekben feltételezett, teljesen mai értelmű öntudatosságot s teljesen kikapcsoljuk a korhoz és emberhez nagyon is hozzátartozó ösztönösséget, kisebb és közelibb célokra való primití-

vebb indokú törekvést, egyszóval még akkor is, ha Géza fejedelmet egy mai világpolitikus mértéke szerinti államférfiúnak könyveljük el, az a nagy kérdés mered elénk, hogy a magyarság európaiságának értelme megoldható-e a pusztán politikai belátásból származó alkalmazkodásból?

Azok, akik erre igennel felelnek, nemcsak Géza fejedelem, hanem még Szent István művében is kizárólag ezt a politikai zsenialitást látják és magasztalják. Ismerünk kitűnő szépirodalmi műveket is, melyekben István király szíveszerint a pogány magyarsághoz vonzódik, de a politikai szükségesség a keresztyénséghez kényszeríti. Tragikuma is az volna, hogy ami igazán szíveszerinti, azt mind oda kell dobnia azért, hogy népe az egyetlen lehetséges módon fennmaradjon. Ez a felfogás, dacára Szent István egyházi tiszteletének, sokkal általánosabb, mint gondolnók.

Egyáltalában nem akarom, a legtávolabbról sem, kicsinyelni, lebecsülni a politikai tények értékét nemzetünk e sorsdöntő lépésében. Még kevésbbé az életösztön tudatalatti munkájának jelentőségét. Ezek nélkül ebben a természeti világban bizonyára nem maradhatott volna életben nemzetünk. De meggyőződésem szerint mindezek puszta fizikai, természeti értelmű lehetőséget és kereteket nyujtottak volna neki. Ha Géza és István műve csak mint politikum érvényesült volna, a maga ténylegesen adott formájában, nem is lett volna értékes és tartós, hiszen István halála után azonnal, évtizedekig tartó ellenségeskedéssé fordult azokkal, akikhez állítólag sorsunkat kötötték.

Kérdem: lehetséges volna-e, hogy István király személyisége mindmáig a magyar nemzet általános tiszteletének úgyszólva vallásos tárgya legyen, hogy századok folyton viharos egén változatlanul ő maradjon a Magyarok Csillaga, ha országalkotó műve nem lenne egyéb, mint egy időszerű, egyébként akármennyire zseniális, de pusztán politikai tény, mely természete szerint mulandó?

A magam részéről teljes erővel ellenemondok ennek a lehetőségnek és a kérdésre határozott nemmel felelek. Meggyőződésem az, hogy úgy a magyar néplélek megérzése, mint a magyar szellemiség öntudata ennél sokkal mélyebb, mert a döntő igazságot tiszteli István király személyiségében és alkotásában. Ez az igazság éppen a magyar nemzet európaiságának titkát jelenti.

Az a kérdés, hogy a magyar nemzet miként lett európai nemzetté, példázatosan megfejthető és tisztázható ezzel a másik kérdéssel: hogyan lett a pogány Bajkból Szent István? Itt ugyanis azzal a nagyon ritka és rendkívüli eseménnyel állunk szemben, mikor a nagy személyiség belső életének fordulásán egy egész nemzet sorsa dől el, mikor ez az azonosulás csodálatosan bekövetkezik s teljesülésében személyi üggyé válik a történelem. István király ebben a tekintetben nemcsak az első, hanem a magyar nemzet életében minden következőkre nézve elhatározó is.

Elismerem, hogy a megfejtés kísérlete csak kísérlet maradhat s talán jórészt intuíció és fantázia műve. De ezt az igazságot másképpen nem lehet megközelíteni s így is csak megközelíteni s nem végérvényesen

megoldani lehet. A legmagasabb fórum, melynek helybenhagyását ilyen kísérletnél ki kell vívnunk, a lelkiismeret. Helybenhagyása bizonyára attól függ, hogy az intuíció és fantázia, mely a történettudomány nyitvahagyott ösvényein halad, a hagyomány föltétlenül megbízható belső igazságának fénye után igazodik s a tudomány eredményeinek határoló kövei közt igyekszik előre.

A történettudomány feltárta István király családjának, nevelőinek, környezetének, népének, korának tényleges, vagy legvalószerűbb mivoltát, országépítő művének idegen mintáit, királyságának szerkezetét, emlékeit. Kimutatta döntő hatását a nemzet életének kiformálódására két évszázadnál hosszabb időre, sőt annak alapirányát tekintve, mindmáig. A tudomány mindent megtett, amit tehetett. A legenda és a kegyelet még tovább ment. Dús virágzással fonta körül a valóság vázát, hogy magasabb és tartósabb igazságot mutasson fel a nemzetnek.

A tudomány minden eredménye azonban csak az ősnagyság csontvázát, vagy még inkább annak részeit rekonstruálja, külső képet formál, melynek éltető lelke homályban marad. A szent hagyomány pedig nem magyarázata a rejtélynek, hanem csak beszédes utalás arra, hogy van ilyen rejtély, melyből legenda származhatott.

Magának István király személyiségének megértéséhez mindezek nagyon becses útmutatásokat adnak. Művének tudományosan tisztázott képe és a ráfonódó kegyes hagyomány együtt és csakis együtt arra ösztönzik a fantáziát és intuíciót, hogy a maga teljes megfeszítésével helyezkedjék bele ebbe a keretbe és élje át az őket egykor teremtő tartalmat, a lelket magát.

Ez az átélés úgy mutatja István királyt, mint aki személyesen állíttatott az elé a kérdés elé, hogy miért él az egyén és a nemzet? Előtte, ebben az emberi értelemben nincs személyiség, nincs lélek a magyar történelemben. István király az első lelki ember a magyarok között. Akik benne csak a lángeszű politikust látják, azok megfeledkeznek a legfontosabbról: a karizmáról, melynek hordozója volt. Ez a karizma az, mely által az élet kérdésére úgy kellett megfelelnie önmaga számára, hogy a feleletből az egész nemzet sorsa dőljön el. A legszemélyesebben fordította nemzete arcát önmagában a lét titka felé, a létezés értelme általa vált tartalmi kérdéssé a magyarságra nézve. A kor keresztyén eszményisége kedvezett annak, hogy a felelet a maga ősi értelmében, minden másodlagos, politikai vagy egyéb vonatkozástól függetlenül hangozzék fel lelkében s ezáltal eldöntse politikai művének jellegét is. A belső karizma és az összes külső adottságok szövedékét gondviselésszerűnek kell neveznünk, őt magát ama kiválasztottnak, kit nemzete mindmáig szentnek, azaz Isten tulajdon eszközének tisztel.

A pogány Bajk életének legnagyobb jelentősége abban van, hogy — ki tudná ma már megmondani, miféle belső válságok következtében — mélységesen átérezte őseitől öröklött keleti életének, lelkének halálos céltalanságát és üresség̀ét s ebben felismerte egész nemzetének eredendő végzetét. A keresztyén Istvánnak pedig az az elnemmúló dicsősége, hogy megtalálta élete célját és tartalmát és ebben egész nemzetének életcélja és tartalma megvilágosodott előtte. Szövétnekké gyúlt ki

benne a vak ösztön, hogy elvegye keserű és magasztos osztályrészét: kijelölje a megváltozhatatlan utat nemzetének.

Miért kellett európai nemzetté lennünk? Mit adott Európa a magyarságnak? Kelet népének életcélra, emberi élettartalomra, lendítő életeszményre volt szüksége. Ez az, ami a rokon néprohamokból hiányzott. Nem volt az életüknek igazi értelme, mint ahogy nincs a zivatarnak. Kimerültek, magukat emésztették fel „lángzó haragjukban". Az értelmet, a lelkiséget, a szellemiség értékeit Európa adta nekünk. Ez a letagadhatatlan igazság.

István király Európának ezt az ajándékát szükségszerűleg a kor keresztyén egyházának kezéből vette, sajátította el és adta nemzetének az élet kenyeréül. Amit ő így ismert fel és így élt át, azt újra és újra saját sorsukká tették és nemzetük hivatásául tűzték ki a legnagyobb magyarok. A történelem változó fordulóiban változó formákban és korszerűen kifejezve, de lényegében azonos értelemben hordozták európaiságunk zászlóját IV. Béla, Hunyadi Mátyás, Bethlen Gábor, Zrínyi Miklós, Rákóczi Ferenc, Széchenyi István, Eötvös József, Kemény Zsigmond, Mikó Imre, Tisza István és annyi más, ebbe a sorsvonalba tartozó nagy magyar lélek Adyig. A lelkiségre, humánumra, kultúrára, emberhez méltó életre vágyó magyarság ennélfogva mindig európai volt és az is marad.

Más kérdés, hogy ezt az igazságot maga Európa mennyiben méltányolja. Az erre adott felelet nem befolyásolhatja és nem változtathatja meg a mi életünk igazságát. Nem érette, az ő kedvéért, hanem önmagunkért kell európai nemzetnek lennünk. Ez, éppen ebből kifolyólag, valami egészen mást jelent, mint Európa utánzójának, szolgájának vagy éppen majmolójának lenni. Nincs szükségünk Európa bűneire, igazságtalanságaira, szeszélyeire, képmutatására, felfuvalkodottságára. Saját magyar jellemünk és szellemiségünk kifejtésére van szükségünk az európai kultúra valódi és örök értékeinek érvényesítése által. A mi európai feladatunk: embernek lenni — magyarul. Ez többé nem *ő*, hanem *mi*. Az önértékek nem Európáé, hanem az egyetemes emberi szellemé. Nem a magáét adta nekünk, hanem a sajátjává tett abszolutumot. Ha ezt mi a sajátunkká tettük, európai, de magyar műveltséget teremtettünk, melyben a mi nemzeti szellemünk éli és valósítja meg az egyetemes szellemiséget. Éppen az a fontos, hogy ne ruha legyen rajtunk ez a műveltség, hanem életünk lényege és értelme. Így lehetünk különb európaiak, mint a politikai Európa.

Ki tudja, talán mi vagyunk azok, akik magyar nemzeti kultúránk által visszaadhatjuk az „európai" szó elveszőben levő hitelét, európai erényeket valósítván meg Európa bűnei nélkül.

Lelt.
962-1987

A Debreceni Tisza István Tudományos Társaság I. osztályának kiadványai.

I. KÖTET.

1. sz. *Oláh Gábor*, Petőfi Sándor. 1923 . . . . . —·50
2. „ *Zsigmond Ferenc*, Mikszáth írói egyénisége mint kortörténeti dokumentum. 1923. . . . . —·80
3. „ *Kölcsey Sándor*, Emlékbeszéd gróf Tisza István felett. 1923. —·40
4. „ *Huss Richard*, Der Name der Germanen . . . . . 2·—
5. „ *Leffler Béla*, Az újabb svéd líráról. (Strindberg, Heidenstam, Fröding, Karlfeldt.) 1923. . . . . —·60
6. „ *Mitrovics Gyula*, Az egység és sokféleség esztétikai elve Az Ember Tragédiájában. 1924. . . . . —·50
7. „ *Iványi Béla*, Debrecen és a budai jog. 1924. . . . . 1·50
8. „ *S. Szabó József*, Műveltségi állapotok, főként az iskolázás Debrecenben a reformáció korában. 1924. . . . . 1·40
9. „ *Tankó Béla*, Kant Immánuel születésének 200-ik évfordulójára. 1924. . . . . —·70
10. „ *Barabási Kun József*, Gróf Tisza István és a tudomány . . —·70

II. KÖTET.

1. sz. *Révész Imre*, A magyar protestantizmus tudományos történetírása. 1924. . . . . —·80
2. „ *Tóth Lajos*, A jogképesség a magyar általános polgári törvénykönyv tervezetében. 1925. . . . . 1·20
3. „ *Mitrovics Gyula*, Arany János esztétikája. 1925. . . . . 1·—
4. „ *Marton Géza*, Vétkességi elv—okozási elv. 1926. . . . . 2·—
5. „ *Lósy-Schmidt Ede*, A hortobágyi kőhíd építése Debrecen város mátai pusztáján. 1926. . . . . 3·—
6. „ *Császár Elemér*, Arany János képzelete. 1927. . . . . 1·—
7. „ *Leffler Béla*, Lagerlöf Zelma. 1927. . . . . 2·20
8. „ *Josephus Salánki*, De codice Ovidii et Horatii colligato Debreceniensi. 1927. . . . . —·60
9. „ *R. Kiss István*, Az erdélyi fejedelmek nemzetközi politikája. 1927. . . . . —·—
10. „ *Dezső Gyula*, Ingó jelzálog. 1927.. . . . . 1·20

III. KÖTET.

1. sz. *Harsányi István*, Csulyak István élete és munkái . . . . . 1·50
2. „ *Perjéssy Mihály*, Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló törvényről . . . . . 5·—
3. „ *Magyary Zoltán:* A magyar közigazgatás racionalizálása . . 1·—

A Debreceni Tisza István Tudományos Társaság I. osztályának kiadványai.

IV. KÖTET.

1. sz. *Papp Ferenc*, Gyulai Pál és Pataki Emília . . . . . —·80
2. „ *Oláh Gábor*, A művészi alkotás lélektana . . . . . 3·20
3. „ *Heisenberg Ágost*, Magyarország és Bizánc . . . . . —·60
4. „ *Rácz Lajos*, Keleti hatások a görög filozófia kezdeteire . . 1·—
5. „ *Boharcsik Pál*, A kozmogónia problémája . . . . . —·60
6. „ *Erdős Károly*, A galatiai probléma . . . . . —·—
7. „ *Lósy-Schmidt Ede*, Hatvani István élete és művei . . . . 4·50
8. „ *Peremartoni Nagy Lajos*, A harmónia mint filozófiai fogalom 1·—
9. „ *Varga László*, Görög reminiscentiák gr. Széchenyi István műveiben . . . . . 1·50
10. „ *Rácz Lajos*, Kazinczy és a sárospataki főiskola . . . . . 1·—

V. KÖTET.

1. sz. *Ifj. Kiss Ferenc*, Vörösmarty és Ossian . . . . . 1·20
2. „ *N. Bartha Károly*, Magyar néphagyományok, I. . . . . 3·—
3. „ *Fazekas Jenő*, Az egyszerű mondat fajai az északi osztják nyelvben . . . . . 2·—
4. „ *Révész Imre*, Adalék a magyar—francia sorsközösséghez . . —·70
5. „ *Hankiss János*, Emberismeret és irodalom . . . . . —·60
6. „ *Olchváry Zoltán*, Tételes szabályaink a gyakorlat tükrében . 1·—
7. „ *Nizsalovszky Endre*, Az érdekkutató jogtudomány . . . . . 1·—
8. „ *Pekár Gyula*, Tisza István végnapjai . . . . . —.60
9. „ *Pápay József*, Északi-osztják medveénekek . . . . . 6·—
10. „ *Bacsó Jenő*, A polgári per célja . . . . . 1·20

VI. KÖTET.

1. sz. *Tóth Lajos*, Tisza István emlékezete . . . . . —·60
2. „ *Kállay Kálmán*, Izrael három első királya a Koránban és a mohamedán legendákban . . . . . 1·20
3. „ *Hankiss János*, A brusszai angol konzul jelentése Kossuthról 1·—
4. „ *Zoltai Lajos*, Debrecen város százados küzdelme a görög kereskedőkkel . . . . . 2·—
5. „ *Nagybákay [Rickl] Antal*, Simonffy Sámuel a debreceni nemes kalmár társaság kiváló tagja, debreceni főbíró élete, munkássága, családja és kora (1754—1821). . . . . 3·—

VII. KÖTET.

1. sz. *Dezső Gyula*, Változó tárgyú kötelmek . . . . . 1·20
2. „ *Tankó Béla*, Strauss Dávid emlékezete . . . . . 1·—
3. „ *R. Kiss István*, Az egyházi rend közjogi helyzete Erdélyben és Bethlen Gábor armalisa. . . . . 1·—
4. „ *Ravasz László*, Szónoklás és igehirdetés . . . . . } 1·50
Makkai Sándor, Európai magyarság . . . . . }

Kapható bármely könyvkereskedésben.

Főbizományos: **Stúdium könyvkereskedés, Budapest, IV., Kecskeméti-utca 8.**